

1

Euskaraz bizitzeko diskurtsoak eta bizipenak

Idurre Eskisabel Larrañaga

EHU/UPVko Gizarte eta Komunikazio Zientzien Fakultatea, Kazetaritza Saila

idurre.eskisabel@gmail.com

Sarrera-data: 2018-01-15 / Onartze-data: 2018-02-09

Laburpena. Oraindik orain, euskaraz bizitzea hautu bat da, berez datorrenaren kontrako erabaki kontziente bat, eguneroko bizi praktiketan erne eta adi jokatzeari eskatzen duena. Jendeok berez datorrenaren aurka aritzeko, erabaki horiei esanahia, zentzua eta balioa emango dien markoak behar ditugu; hau da, diskurtsoak. Diskurtso kontra-hegemonikoak. Horrenbestez, euskaltzetasunak badu bere zoru diskurtsibo kontra-hegemonikoa. Joan den mendeko 50.ekoen amaieran zizelkatua da, ordea, eta, ondorioz, nekez egokitzen zaio egungo subjektibitate postmodernoari. Norberaren agentzian eta feminismoan egon daitezke diskurtsoa berritzeko zumeak. • **Hitz gakoak:** *euskaltzetasuna; diskurtsoa; subjektibitatea; feminismoa.*

Abstract. Living in Basque is still a matter of choice in which a conscious decision is taken against whatever the consequences may be, a choice that calls for a vigorous and attentive attitude in everyday life. In order for these people to bear up against the consequences of such a decision, we need frameworks that give meaning, meaning, and value to those decisions, i.e., discourses that counter language hegemony. Consequently, the pro-Basque language movement has its own basis for a counter-hegemonic discourse. It was hammered out at the end of the 1950s, and, consequently, it is difficult to adapt to the current postmodern subjectivity. Personal agency and feminism might pave the way for a renewal of the discourse. • **Key words:** *pro-Basque movement; discourse; subjectivity; feminism.*

1. HAUTUA

I

Itxura batean, hutsaren hurrengo ekarpena egiten dute Pernandoren egiek. Hainbatetan gertatzen da, ordea, konplexutasunaren izenean ezabatu egiten ditugula errealitate esaten diogun horretatik, hau da, gertakarien, bizi praktiken eta haiei emandako balio eta esanahien matazatik. Guztiz kentzeraino, badirenik ere ahazteraino. Ondorioz, okerreko oinarrietatik abiatzen gara arazo, auzi eta gatazkei heldzerakoan. Euskararen arazo, auzi eta gatazkan halako zerbait gertatzen zaigulakoan nago, Pernandoren egia bat kentzen dugula abiaburutik. Honakoa: gaur eta hemen oraindik hautu bat dela euskaraz bizitzea, hau da, denbora osoko euskaldun, euskararen ardaztutako pertsona eta herritar izatea¹. Eta, nago, Pernandoren egia hori ezabatzen dugunez nekez asmatzen dugula euskaltzaleok, gaur eta hemen, euskararen arazo, auzi eta gatazkari taxuzko heldulekurik ematen.

Zer esan nahi dut euskaraz bizitzea hautu bat dela diodanean? Ez dela berez datorren zerbait, Valdemoron, Franconvillen edo Phoenixen gaztelaraz, frantsesez edota ingelesez egitea den bezala, justu kontrara baizik: berez datorrenaren aurka egiten den zerbait dela. Eta, horrenbestez, norberaren erabakimenaren ahalegin erne, handi eta etengabea eskatzen duena, gaur eta hemen berez datorrena gaztelaraz edo frantsesez bizitzea baita, nor bere burua gaztelaraz edota frantsesean ardaztea, herritartasuna gaztelararen edota frantsesaren bidez iristea.

Akaso, esango dit norbaitek gaur eta hemen zabalegia dela baieztapen kategoriko horretara iristeko. Esango dit zorionez gaur eta hemen badirela eremu oso euskaldunak, badirela arnaguneak, esate baterako, 6-7 urterekin apenas gaztelararik ez dakiten haurrak topa ditzakegun herriak –frantsesarekin ez dut uste halakorik gertatzen denik, eta gaztelararekin ere zalantzak-. Baina hori hala izan arren, arnagunerik arnaguneeneko biztanle arnagunetsuenak -baita kezka ezkuta ezina sorrarazten digun ume elebakar horrek ere- unereren batean hautatu egin beharko du euskaraz ardaztutako pertsona eta herritar izatea, gaztelararen eta frantsesaren berezkotasuna eguneroko bizitzako aztura eta keinu txikienetaraino baitago sartuta. Arnasten dugun airean dago.

Horren adibide ekarriko dut Idurre Alonso Amezua literaturan doktore eta HUHEZIKO irakasleak asko ez dela Parlantzua blog kolektiboan² idatzitako pasarte bat:

Gaur eta hemen oraindik hautu bat da euskaraz bizitzea, hau da, denbora osoko euskaldun, euskararen ardaztutako pertsona eta herritar izatea.

**Beste aukerak
edo aukerek ekar
dezaketenaz
konturatu behar
dugu, neurtu egin
behar ditugu,
geure galbahe
indibidual eta
kolektiboan
iragazi, eta haien
aldeko hautua
egingo badugu,
berez
datorkigunaren
gainetik hobetsi.**

“Ama, zergatik dago beti Doraemon Etb3n? Clan eta “Disney Aintzane” ez ditut ulertzen, eta Doraemonekin aspertu egiten naiz. Denak ditut ikusita dagoeneko!” Amak ez daki zer erantzun. Herri honetako agintariek bultzatzen dute gure umeeek telebista gaztelaniaz ikustea, etengabe euskarazko marrazki bizidunak errepikatuz eta inoiz baino eskaintza urriagoa eginez. “Lasai, pitxin, laster ulertuko dituzu gaztelaniazko beste horiek ere”. Dagoeneko euskarazko DVD guztiak erosita eta ikusita baitituzte; telebista espainolez ulertu eta kontsumitzea bihurtu zaie irtenbide bakarra ume euskaldunei. Horixe da herri honen hizkuntza eta kultura politika.

“Aita, noiz joango gara zinemara? Noiz egongo da pelikularen bat euskaraz?” Aitak zinemara deitu du. “Hilabete barru emango omen dute zeozer. Ea gustatzen zaizuen, zeren ez baitago besterik”. Umearen hasperen etsia.

Bizipenak. Egunerokoak. Beren txikian ume-umetatik argi uzten dutenak zer den berezkoa eta zer ez.

Gainera, hemen eta orain zabal horretako leku gehienetan hautua ez da nor bere burua euskaraz ardaztea, euskaraz bizitzea. Hori baino estadio xumeagoetan hasten da hautua, oraindik orain, hautu kontziente eta ahalegintsua baita Euskal Herriko biztanle gehienentzat bizimoduko arlo guztietan euskaraz eroso aritzeko adinako trebezia funtzionala iristea eta hari eustea.

Kontua da, jendeok gauzak berez datorren horretatik kanpo egiteko – are, eta gehiago berez datorrenaren kontra ekiteko- prozesu oso bat behar izaten dugula. Lehendabizi, ohartu egin behar dugu ustez berez datorren horretaz bestekoa egiteko aukera badagoela, posible dela. Hain zuzen, ezarian datorren hori ez dela berezkoa, baizik eta aukeren arteko bat. Kontziente izan. Bigarren urrats batean, berriz, beste aukerak edo aukerek ekar dezaketenaz konturatu behar dugu, neurtu egin behar ditugu, geure galbahe indibidual eta kolektiboan iragazi, eta haien aldeko hautua egingo badugu, berez datorkigunaren gainetik hobetsi. Onurak topatu. Hau da, beste aukera edo aukerak entseatzeari, beste bidea hartzeari, esanahi bat eman beharko diogu, berez datorkigun horri ematen diogunaren gainetik aseko gaituena.

Eta horretarako, diskurtso bat eraiki behar da, indibidualki eragingo diguna baina, indibiduo besteekin eta sarean egiten garenez, aldi berean, dimentsio kolektiboa duena. Eraiki behar da diskurtso bat: gure erabakimenaren motorra izango den motibo eta esanahien ardatz bat.

2. DISKURTSOAZ

I Diskurtsoa zer den zehazteko –edo nik proposamen honetarako nola ulertzen dudan argitzeko– nagusiki Michel Foucault filosofo frantziarraren ekarrietatik abiatuta zenbait ikerlarik egindako gogoetetan bermatuko naiz. Horrenbestez, diskurtsoa eguneroko esperientziak ulertzeko eta esanguratsu bihurtzeko marko gisa ulertzen dut, gertakari eta bizipenak lotu eta errealitate esaten diogun hori koherentziaz eraikitze lanabes. Badu parte bat lengoaiaren bidez osatzen dena eta beste bat bizi praktiken bitartez. Eta badu oso aintzat hartzeko beste ezaugarri bat: bizipen eta gertakariak ulertzeko eta haiei zentzua emateko markoa ez ezik, kontrol soziala gauzatzeko tresna ere badela.

Vivien Burr psikologo sozial britainiarrak honela laburbildu du: “[Diskurtsoa da] guztiak elkartuta gertakarien ikuspegi zehatz bat ematen diguten esanahi, metafora, irudikapen, irudi, istorio azalpen eta abarren multzoa” (1992). Bizi praktikak erantsiko nituzke multzo horretara.

Mary Bucholtz hizkuntzalari estatubatuarrak, berriz, garaian-garaian eta lekuan-lekuan jakintza, sinesmenak eta boterea antolatzearekin lotzen du diskurtsoa (2003).

Ildo bertsutik, Paul Baker hizkuntzalari britainiarrak zentzu komunarekin parekatzen du diskurtsoa; hau da, sinesmenekin eta tradizioarekin, gizarteko balio, ohitura eta tabuekin (2008). Zentzu komuna, funtsean, horixe baita, tokian tokiko eta unean uneko jende talde batek dakizkien, sinesten dituen, zilegi egiten zein arbuaitzen dituen ideia eta praktiken gaineko kontsentsua. Ustez inork esan gabe denek hala dela badakitena. Hau da, Antonio Gramsci filosofoaren ekarritik azken aldia bolada-boladako bihurtu den hegemonia terminoarekin adierazi nahi izaten dena. Santi Leone historialari nafarrak erabat hitz lauz, grazia handiz, baina, aldi berean, bikainki, zedarritu zuen zer den hegemonia Euskadi Irratirako egindako zutabe batean:

“Definizio simple bat emate aldera, hegemonia errealitatea ikusteko erabiltzen ditugun betaurrekoak izan liteke (betaurreko ikusezinak daramatzanarendako). Normalizat jotzen duguna, araua dena, errealitatearen gaineko gainerako ikuspuntuak baztertu eta anormal bihurtzen dituen ikusmoldea. Begi-bistakoa dena. Naturala dena. (...) Bertze definizio bat hau izaten ahalko litzateke: inork azaldu gabe, gure seme-alabek osmosi bitartez edo intuizioz ikasi eta barneratzen dutena, adin batetik aitzinat haurrak integratzen saiatzen baitira, taldeko parte izan nahi dute, eta, hortaz, antena finak izaten dituzte nonahi balio nagusiak zein diren igartzeko” (2013)3

Diskurtsoa eguneroko esperientziak ulertzeko eta esanguratsu bihurtzeko marko gisa ulertzen dut, gertakari eta bizipenak lotu eta errealitate esaten diogun hori koherentziaz eraikitze lanabes.

**Uler dezakegu
gaur eta hemen
egungo diskurtso
nagusiak -zentzu
komunak,
hegemoniak,
ideologia
nagusiak-
gaztelaraz edota
frantsesez
bizitzera
garamatzala,
geure burua
gaztelaraz edota
frantsesez
ardazten dugun
pertsonek
izatera,
herritartasuna
gaztelaraz edo
frantsesez
gauzatzen
dugunak.**

Diskurtsoa, beraz, zentzu komunaren eta hegemoniaren pareko. Are, gure ezagutza mendebaldarraren tradizioan laugarren termino batekin ere parekatuko litzateke: marxismotik jasotako ideologia kontzeptuarekin. Hala defendatzen dute, esaterako, arestian aipatutako Baker-ek eta Mary Bucholtz hizkuntzalari estatubatuarrak. Baker-ek, zehazki, honela dio: “*Ideologia ikus daiteke post-estrukturalismoak diskurtsoaz egiten duten erabileraren aitzindari kultural-materialista gisa; diskurtsoa, berriz, ideologiak ekarritako kontzeptu bezala*”.

Soka horretatik tiraka, eta hizkuntzaren gaineko diskurtsoez ari garenez, bereziki interesgarria iruditzen zait Deborah Cameron hizkuntzalari feministaren ekarpen bat: hizkuntz ideologia kontzeptua, alegia. Cameronek hizkuntz ideologia esaten duenean ohartarazten digu hizkuntza ez dela diskurtso edo ideologiak eraiki eta zabaltzeko tresna hutsa bakarrik, baizik eta, halaber, hizkuntza berari buruzko irudikapenen multzoak (edo beste era batera esanda, hizkuntz ideologiak) ideologiak sortzen dituela, hau da, mundua ulertzeko modu jakinak. Hots, hizkuntza baten sorrerari buruzko irudikapen multzoak, edo haren ezaugarriei buruzkoak, mundu ikuskerara zabalagoa baldintzatuko duela.

Alde horretatik, nabarmentzekoa da lan ideologikoa hizkuntzaren irudikapenen bidez gauzatzen dela, eta irudikapen horietako askoren oinarrian Cameronek *diskurtso bikoitza* izendatu duena dagoela. Hau da, hizkuntza da hizkuntza bera, eta, aldi berean, beste zerbaiten ordeko sinbolikoa. Adibidez, hizkuntzaren erabilera zuzenari buruzko adierazpenek azaltzen dute hizkuntzan ordena jartzeko nahia, baina beste maila batean erakusten dute beste arlo batzuk kontrolatu eta ordenatzeko gogoia. Hizkuntza ordenatzeak mundua ordenatzea esan nahiko luke (Cameron, 2003.). Euskararen arazo, auzi eta gatazkara ekarrita, hizkuntzaren beraren ezaugarritzeak (hau da, eransten zaizkon *-tasun* eta *-keriak*, hala nola, funtzio komunikatubo batzuetarako erraztasun zein mugak,) euskararen gaineko ideologia bat osatuko lukete, eta, horrenbestez, jendeok hizkuntza horrekin egiten ditugun (edo ez ditugun) praktketan eragin..

Abiaburuan aipatutako ikuspegi *foucaultiar* horren bidez, beraz, diskurtsoa, zentzu komunarekin, hegemoniarekin eta ideologia nagusiarekin parekatu dut. Hainz zuzen ere, atal honen hastapenean esan dut diskurtsoa egunerokotasuna ulertzeko eta esanguratsu egiteko markoa ez ezik, kontrol sozialerako tresna dela. Hain justu, Baker-ek azpimarratzen du hizkuntza dela diskurtsoak eraikitze eta ibilarazteko modu zentrala, eta sarkor izan daitezen behin eta berriz errepikatzen direla, finko

eta natural bihurtu arte. Zabaltze bide eta euskarriak, berriz, askotari-koak: hasi haurren kantuetatik eta pornografiaraino, zientzia zein kirol aldizkarietatik igarota (2008).

Horrenbestez, uler dezakegu gaur eta hemen egungo diskurtso nagusiak -zentzu komunak, hegemoniak, ideologia nagusiak- gazteleraz edota frantsesez bizitzera garamatzala, geure burua gazteleraz edota frantsesez ardatzen dugun pertsonak izatera, herritartasuna gazteleraz edo frantsesez gauzatzen dugunak. Hasierako atalean aipatzen duen ustez berez datorren horren zelaia da, azken batean, diskurtsoa; ustez berez datorren horretara katigatzeko tresna.

Baina ustez berez datorren horren kontrako hauturik egingo badugu, kontrako biderik hartuko, derrigorrez beharko dugu aukera horri gauzatzeko posibilitatea ez ezik esanahia eta balioa emango dion diskurtsoa, markoa. Burr-ek diskurtsoaz eginiko definizioa berreskuratzen badugu, premiazkoa zaigu gertakarien, esanahien, balioen, finean, errealitatearen beste ikuspegi bat mango diguten esanahi, metafora, irudikapen, irudi, istorio, azalpen eta bizi praktikak sortzea.

3. ZEIN DA EUSKALTZALETASUNAREN DISKURTSOA? NONDIK GATTOZ?

I Pernandoren egia batetik abiatu naiz, esanez gaur eta hemen hautu bat dela euskaraz bizitzea. Baina euskara hautuarekin lotzeko derrigorren gaur hori oso luzea da hemen zabal honetan denean. Atzotik baino, herenegundik datorrena. Pentsa zenbat aldiz ez ote dugun errepikatu azken boladan euskararen misterio eta miraria ez dela haren jatorria baizik eta hain txiki izanik XXI. mende honen lehen laurdenean bizirik irautea.

Baina, nago, funtsean ez dela ez misterio, ez mirari: euskara Mendebalde zuriko parte honetan XXI. mendera iritsi bada milaka lagunek noizbait haren aldeko hautua egin dutelako izan dela. Eta, jakina, berez datorren kontrako hautu horrek halako hedadura izan badu gertatu da zoru diskurtsibo bat izan duelako eta badukeelako gaur egun ere, banakoen hautuetan eragin duen diskurtso kolektibo bat. Baina euskaraz bizitzeko hautuaren diskurtsoa ez da bat eta bakarra, ez denboran, ez lekuetan; are, denbora eta leku beretan ere ñabarduraz eta bidezidorrez mamitzen da indibiduoek gauzatzen duten heinean. Baina hala ere, uste dut marraz ditzakegula euskaltzaletasuna ezaugarritu duten bi aro eta aro bakoitzeko lerro diskurtsibo nagusi bat. Honakoak:

**Euskara
Mendebalde
zuriko parte
honetan XXI.
mendera iritsi
bada milaka
lagunek noizbait
haren aldeko
hautua egin
dutelako izan da.**

Galtzen ari den mundu bati eutsi nahiarekin. XIX. mende amaieran Sabino Aranak abertzaletasun modernoaren oinarriak jartzean trinkotuko da haren hedadura soziala. Diskurtso horretan, euskaltasunaren parte bat izango euskara, eta, horrenbestez, zaindu eta sustatu beharrekoa.

1. Lehen aroko euskaltzaletasuna. Euskaltasunak forma politiko modernorik ez zuen garaietan sustraitu eta euskaltasunaren lehen-dabiziko forma politiko modernoekin txirikordatzen den euskaltzaletasuna da. Erroa atzeragotik badator ere, aurreneko Euskal Pizkundearekin lotzen da, karlistadetako derrota eta foruen ezabatzeak eragindako galera bizipenarekin. Galtzen ari den mundu bati eutsi nahiarekin. XIX. mende amaieran Sabino Aranak abertzaletasun modernoaren oinarriak jartzean trinkotuko da haren hedadura soziala. Diskurtso horretan, euskaltasunaren parte bat izango euskara, eta, horrenbestez, zaindu eta sustatu beharrekoa. Baina, presente egon arren, ez da ardatza, geroago bezala. Diskurtso horretan, euskaltasuna eta baita euskara bera ere, agortzen ari den mundu bati eusteko bide izango dira. Gutxi asko, jendeon izatearen, identitatearen, ikuspegi esentzialista eta zurrun batekin lotuko da.

2. Bigarren aroko euskaltzaletasuna. Euskal Pizkundean kokatu dut lehen aroko euskaltzaletasunaren sorrera. Eten traumatikoa izan zuen dinamika hark, Espainiako Gerra Zibilak eta frankismoaren garaipenak eragindakoa. Baina, pixkanaka, 50.ekoen amaieran joan ziren argitara ateratzen mugimendu antifrankista askotarikoaren ernamuinak, haien artean entitate bereziz abertzaletasuna eta euskaltzaletasuna. Alde batetik, gerra aurreko abertzaletasunaren eta euskaltzaletasunaren segidak, bestetik, haien berpentsatze eta biziberritzea. Hizkuntzaren eta kulturaren arloari erreparatzen badiogu, bigarren Euskal Pizkundera gertatu zen. Hein batean, aurrekoaren segida, baina, halaber, berpentsatze eta biziberritzea.

Izan ere, urte haietan Euskal Herria eta euskal herritarrak goitik behera aldatu ziren, munduaren parte zabal bat eta mundutarren parte zabal bat aldatu ziren noranzko eta hein bertsuetan. “Gerra osteko urte amiltsu haietan gizakia eta bizitza bera ulertzeko modua aldatu zen”, idatzi du Alaitz Aizpuru garai eta gertakari haietan aditu den filosofia arloko ikerlariak (2015). Ez dira nolanhiko kontuak, funtsean, eredu sozioekonomiko, politiko eta kulturalaren bestelaketak: ondasunen ekoizpen, metatze eta zirkulatze eredu aldaketa, baita ondasuntzat hartzen diren horiena bera ere; hiritartzea; erlijioaren indar galera; ordura arte eguneroko bizitzari eusten zion instituzioena, besteak beste, familiarena; sexu/genero sistemaren adar batzuen eraldaketa... Aldaketa horiek norberetasun edota subjektibitate berri bat dute ezinbesteko bultzatzaile, eta, era berean, norberetasun berri bat da aldaketa horien emaitza.

Aizpururen hitzetara itzuliz, norberetasun berri horren muina giza ekintza da, hartatik eratorritako bi ardatzetan: batetik, giza ekintza gai zentrala bihurtzen da, ekintzaren bidez indibiduo bakoitza bere buruaren arduradun bihurtzen baita, delegaziorik gabe –eta, horrenbestez, hor bere herriaren edota nor bere hizkuntzaren arduradun, delegatu ezin diren zereginak horiek ere-. Bestetik, ekintza muinean jartzeak bestelakotu egiten ditu gizakiaren ezaugarriak: jada ez da izaki bukatua, alde aurretik definitua, determinatua eta itxia. Aitzitik, bere ekintzen bidez egingo du etorkizuna, hau da, bere burua. Hori dela eta, iraganean egindakoen emaitza da oraina, eta orainean egiten denaren emaitza izango da etorkizuna. Testuinguru horretan garrantzi berezikoak gertatzen dira *nondik gatoz, nora goaz* galderak; lehenaldiak bezainbat bustitzen du norbanakoa geroak.

Mundu aldaketa horrek eta subjektibitate berri horrek dena zeharkatzen du, baita euskaltzaletasunaren ulermena, eta, horrenbestez, euskararen gaineko diskurtsoa bera ere. Aurreneko Euskal Pizkundearen oinordeko den diskurtsoarekin apurtzen du, hain zuzen, pentsamendu lerro haren bi adar nagusietan: batetik, arestian aipatu dut euskaltasun eta euskaltzaletasun hark iragana zuela miran, galtzen ari zen mundu bati eutsi nahia motibo, nostalgia zela ardatza. Norberetasun berri horretatik abiatuta, euskaltasun eta euskaltzaletasun berriak, ostera, etorkizunean jarriko du jomuga: etorkizuneko Euskal Herria du desira eta helburu, oraingo, momentuko, ekintzen bidez egiten doan Euskal Herria. Gizakia bukatua ez den bezalaxe, Euskal Herria ere ez da jada izate amaitu, definitu, zurrun eta itxia, baizik eta norbanakoen ekintza eta erabakiz egiten, eraikitzen eta bilakatzen joango dena. Azken batean, euskaltasuna etorkizunera begira jartzen da; hala jartzen da, halaber, euskaltzaletasuna, hala jarri behar du euskarak.

Bestetik, linguistikako ekarri berrien ildotik, euskaltasunaren zentralitatea hartzen du euskarak –ahaztezina, esaterako, arlo honetan Txillardegiren ekarpena-. Ondorioz, euskaltasunaren definizio berriak sortzen dira, iraganetik ez ezik, esentzietatik askatzen dira. Hori dela eta, euskaldun izatea arrazarekin edota etnizitatearen ordura arteko ohiko ikuspegiekin lotzeari utziko zaio, eta Euskal Herria euskararen herriarekin zein euskalduna euskaraz dakienarekin parekatzea etorriko da, besteak beste.

Bi aroen artean euskaltzaletasunaren diskurtsoaren haustura nabarmena den arren, badago, ordea, bi garaiak sendo lotzen dituen hari bat ere.

***Euskaltasunaren
definizio berriak
sortzen dira,
iraganetik ez
ezik,
esentzietatik
askatzen dira [...]
Euskaldun izatea
arrazarekin
edota
etnizitatearen
ordura arteko
ohiko
ikuspegiekin
lotzeari utziko
zaio.***

***Euskal Herria
euskararen
herriarekin zein
euskalduna
euskaraz
dakienarekin
parekatzea
etorriko da.***

**Laburbilduz,
izate aldakor,
galkor eta
poliedrikoen
garaia da, eta
askatasunaren
ulermen erabat
indibidualizatua
osterantzeko
esanahi zentzu-
emaileen
gainetik
nagusitzen den
balioa.**

Aizpururengana itzuliko naiz berriro: haren idatzietan jaso da nola 50.ekoen amaieran Bigarren Euskal Pizkundera ekarri zuen belaunaldi hark askotan adierazi duen gazte-gaztetatik izan zuela debekatua, zapaldua, galtzearen kultura eta herri baten kide zirenen sentipena. Gerra aurreko belaunaldiak ere bazuen galtzearen sentipen hori. Galearren transmisioa dago belaunaldi bien artean. Eta galearen sentipenaren transmisioa dagoen hein berean, dago eusteko nahi eta premiaren transmisioa; batzuek zein besteek, salbamendu eta misio ikuspegi bat izango dute euskaltasunaren zein euskaltzaletasunaren gainean. Lehen belaunaldiak galtzen ari den izaten bati eutsi nahi dio; bigarrenak, galtzen ari den izate horri eutsi nahi dio, eta, gainera, berriro etorkizuneko tresna izan dadin. Mundu eta ikuspegi aldaketek eten adina, soka bereko egiten ditu misio edo egitekoaren zentzuak diskurtso biak.

Gutxi asko, bigarren aroko euskaltzaletasunaren diskurtsoa da egundaino iritsi dena, ñabardurak ñabardura, egun indarrean dagoena. Bigarren belaunaldikoa, baina arestian aipatutako hizkuntzaren (eta askorentzat, halaber, kultura/herriaren) salbamenduaren ikuspegi hori lehendabizikoarekin partekatzen duena.

4. ZER GERTATU DA AZKEN MENDE ERDIAN?

Hainbatetan entzun dut esaten euskara –eta, horrenbestez, euskaltzaletasuna- inoizko ondoen egokitu direla modernitatearen txirikordatzeek ekarritako azken aldaketetara. Normalean, horren ostean, informazio eta komunikazio teknologia berrien eta globalizazioaren ondoriozko kultur/hizkuntz askotarikotasunaren kudeaketarena aipamena etortzen da. Esaterako, nola euskaraz (ere) ari diren sare sozialak edota hezkuntzako eleaniztasun programetan txapeldun garen. Jakina, egiatik asko dute horiek denek. Eta, egia izateaz gain, dagoeneko euskaltzaletasunaren diskurtsoaren parte dira.

Nago, ordea, egokitze horretan sakon-sakoneko arazoa dugula: hain zuzen ere, euskararen gaineko diskurtsoa, euskaltzaletasunarena, ez zaiola behar bezala doitu azken urteetako mundu eta pentsamolde itzulikatze handiari. Lehenxeago azaldu dudana bezala, uste dut oraindik 50.ekoen amaieran bere egindako zoru diskurtsiboarekin dabilela euskaltzaletasuna. Izan ere, herri honetan bizi izan ditugun zirkunstantziengatik –batez ere, guzti-guztia aparteko logika batzuetan ipini eta ibilarazi duen gatazka armatuagatik- oraintsu arte apenas pentsatu da aldaketa horiek kultura, herri, hizkuntza arloko diskurtsoei zekarkien lastaz, edo, gutxienez, eszena-toki berriaz. Eta,aldi berean, oinarritzko

gauza batek bere horretan segitzen du, batere aldatu gabe: euskaraz bizitzeak hautu bat izaten jarraitzen du, berez datorrenaren kontrakoa, eta, ondorioz, kontrako noranzkoan aritzeko hautu horri zentzua eta balioa emango dion diskurtso kontra-hegemoniko indartsu baten premiak ere hor dirau, premia larri.

Gerra aurreko belaunalditik gerra ondorengora mundu arrakala bat gertatu bazen, beste horrenbeste gertatu da 50.ekoen amaieratik gaur egunera. Ordukoaz bestelako norberetasun edo subjektibitate berriak sortzeraino. Hots, gerra osteko belaunaldian gizakia eta bizitza ulertzeko ikuspegia bera aldatu bazen, beste horrenbeste gertatu da azken mende erdian.

Ildo horretan, Modernitateko aldaketa handiena izan da jainkoa(k) hiltzea eta norbanako (ustez) beregaina sortzea, mendeetako prozesuan gertatutako indibiduoaren ekoizpena, *ni*-aren indartzea. Jainkoen (edo haien ordezkari lurtarren, hala nola, erregeen edo elizen) meneko eta araberako izaki izatetik, norbanakoen erabakimena indartzea izan da prozesua. Humanoa erdigunean jartzekoa.

Baina Modernitatean zentzu kolektibo bat du: gizakia berritzeko, hobetzeko eta boteretzeko garaia da. *GIZAKIA*. Letra larriz eta singularrean, *gizakia* baita helburu, mundu berrien eragile izango den gizaki berria. Utopia kolektiboan aroa da. Eta iragan mendeko utopia kolektibo horien muinean gizatasun berriaren ametsa dago, gizaki berri kate eta zama guztietatik askatua.

Modernitatearen azken aldaeran (dei diezaiogun postmodernitate, dei diezaiogun hipermodernitate), ordea, *GIZAKIA gizakia(k)* bihurtzen da. Batetik, utopia kolektiboak amildu dira, hainbat faktore direla tarteko, baina, haien arteko bat da utopia horien saiakera mamituak hertsatzaile gertatu zaizkiola emantzipazio kolektiboan ez ezik, askatze indibiduala ere bere egin duen subjektibitate berriari. Utopia kolektiboan amilduraren heina aztertzeke egungo imajinario kolektibo globala zizelkatzen duten narratiba nagusiei erreparatzea besterik ez dago -adibidez, entretenimendu jardun bainoago ariketa intelektual gisa irensten ditugun telesailai- oartzeko distopia beltzek ordezkatu dituztela garai bateko sen utopikoak, eta, harekin batera, baita mundu berri horren eragile izango zen gizaki berri perfektuaren (ia jainkozko) ametsa ere. Ondorioa da, egungo *statu quo* globala denik eta onentzat jotzea, eta, halaber, indibidualitatean sakontzea.

Gainera, utopien amiltzearekin batera, identitate finkoak eraikitzeke testuingurua ezabatu egin da, sozioekonomikoki zein kulturalki. Hau

**Gerra aurreko
belaunalditik
gerra
ondorengora
mundu arrakala
bat gertatu
bazen, beste
horrenbeste
gertatu da
50.ekoen
amaieratik gaur
egunera. [...] Gerra osteko
belaunaldian
gizakia eta
bizitza ulertzeko
ikuspegia bera
aldatu bazen,
beste horrenbeste
gertatu da azken
mende erdian.**

**Bigarren aroko
euskaltzaletasun
aren diskurtsoa
da egundaino
iritsi dena,
ñabardurak
ñabardura, egun
indarrean
dagoena.
Bigarren
belaunaldikoa,
baina arestian
aipatutako
hizkuntzaren (eta
askorentzat,
halaber,
kultura/herriaren)
salbamenduaren
ikuspegi hori
lehendabizikoa-
rekin
partekatzen
duena.**

da, gero eta zailagoa da enplegu, bizibide eta bizileku iraunkorrak izatea, merkantilizatu eta kontsumo ikuspegiarik gabeko harreman eta bizipenak, jende zein lekuetara errotuko gaituzten baldintzak eskuratzea. Utopiak bezala, amildu egin dira noberatasunari zentzua ematen zioten egiturak. Horrenbetez, Zygmunt Bauman soziologoari jarraiki, norbera izatea da egungo jendeen lanik handiena, identitateak eratzea eta kudeatzea.

Laburbilduz, izate aldakor, galkor eta poliedrikoen garaia da, eta askatasunaren ulermen erabat indibidualizatua osterantzeko esanahi zentzu-emaileen gainetik nagusitzen den balioa.

Aldaketa horrek, gutxi-asko, Mendebaldeko parte honetan bizi garen guztiok busti eta iragazi gaitu. Indibidualitatearen muturreko adiera hori da gure arkitektura ideologiko-emozionala zimendatzen duena, gure subjektibitatea.

Ondorioz, zama pisutsuak gertatzen zaizkigu misio kolektiboetan, salbamendu konpromisoetan, oinarritzen diren diskurtsoak –are eta gehiago, sakrifizio kutsurik badute-. Badakigu zerbait horretaz ohiko euskaltzaletasuna muineraino sartuta dugun belaunaldietako kideok talka hori gorpuzten baita sarri, esaterako, egungo haur eta gazteengana misio horren erreleboa egitera hurreratzen garenean.

Egun, norbanakoari abantaila eskaintzea omen edozein motibatze diskurtsoren gakoa, eta horretan ere saiatu gara gogotik azken bolada luzean, limurtze saio amaigabeetan, baina egungo balio parametro nagusietan euskaraz bizitzeak eskaintzen dituen sariak gutxi dira, bestela galdetu Idurre Alonsok apatzen zuen bezala Doraemon kiribilean ikustera zigortuta bizi diren gure haurrei.

5. NORA JOAN GAITEZKE?

I
Orain arte errazena egin dut: gertakariak eta aldaketak behatu, eta hutsuneak seinالاتu. Honakoa da, ordea, galdera zaila eta ezinbestekoa: nolako diskurtsoa (akaso, diskurtsoak) eratu behar du euskaltzaletasunak (akaso, euskaltzaletasunek) gaur eta hemen honetan euskaraz bizitzeari zoru emateko? Are, euskaraz bizitzeak kontrako hautua izateari laga diezaion eta berez gerta dadin? Edo beste era batera esanda euskaltzaletasunaren diskurtsoa XXI. mendeko Mendebalde zuri honetako jendeon bizipen, autoerrekonozimendu tresna eta emozioen arkitektura hobeto egokitzeko? Posmodernitako subjektibitatera doitzeko?

Bistan da ez daukadala erantzun oso, kategoriko eta borobilik. Baina bai, ordea, baliagarri iruditzen zaizkidan nondik norako batzuen intuitzioa, eta haiek eztabaidatzeko eta besteenekin osatzeko mahai gainean jartzeko gogo. Hona bada:

5.1 Indibidualkeriatik norberaren agentziara: balio aldaketa baten formulazio positiboa

Jendarteko arlo guztietan asmo eraldatzaileak dituzten/ditugun norbanako eta erakundeak etsiak jotzen gaitu azkenaldi luzean jendarte aldaketari eta jendeon subjektibitate berriari begira jartzen garenean. Utopia handien amiltzea, indibidualizazioa... Galga zaizkigu. Balirudike esanahi eta balio haietan, hau da, diskurtso haietan, soilik dela posible eraldaketa. Baina oso kontuan izatekoa iruditzen zait utopia haien erorketan indibiduok sentitutako hertsaduraren eragina. Edo beste era batera esanda, proposamen kolektibizatzaileei erantsitako egite hierarkiko zein norbanakoen autonomia murriztailearen eta norberaren erabakimena indartzeko premiaren artean izandako talka. Horrenbestez, bizi izan dugun balio aldaketa sarritan egiten dugun bezala *utopia kolektibotatik indibidualkeriara* izendatu ordez formula genezake *delegatutako erabakimenetik norberaren agentziara*.

Uste dut, herrigintzaren arloan gertatzen ari dela ziaboga hori. Hau da, esanahi eta balioen ardatza, diskurtsoaren ardatza, ez dago jada *Herriaren* gisako kolektibitate abstraktu batean, baizik eta norbanakoen erabakimenean. Hots, norbanako bakoitzaren borondatean, erabakimenean, burujabetzan hasten da erabakitzeko eskubide kolektiboa. Hortik eraikitzen da *Herria*. Alegia, ez du inola auzitan jartzen utopia kolektiboa, baizik eta eraiki egiten du. Eraikitzen du, ordea, subjektibitate berriekin, norbanakoen askatasuna lehenestearekin, kasu, bat datozen tresnekin. Demokratizazioaren ulermena ere parametro horietan ezarri da, honezkero.

Nago, euskalgintzak eta euskaltzaletasunak ere baduela hortik zer edan, eta jada ari dela edaten.

5.2 Feminismoa, nor izate banakoetan gorpuztuaren aldeko borroka eta askapen kolektibo baten aldeko borrokaren uztardura⁴

Azken aldian maiz entzuten den zera da feminismoa boladan dagoela. Beste egitasmo eraldatzaile batzuk gainbehera, edo, gutxienez, lugorritan, sumatzen ditugunez, miresmenetik eta harriduratik esaten da sarritan hori, hainbatetan feminismoaren sekretua non dagoen asmatu nahirik.

Azken aldian maiz entzuten den zera da feminismoa boladan dagoela. [...]
Miresmenetik eta harriduratik esaten da sarritan hori, hainbatetan feminismoaren sekretua non dagoen asmatu nahirik.

**Hizkuntz gatazka
eta hautuari
dagokiola,
euskara izan
daitekeela
zenbaitetan
zapalkuntza zein
pribilegiorako
bide.**

Esango nuke, arrakasta hori gertatzen ari dela, besteak beste, feminismoak postmodernitateko subjektibitateko ondo egokitzen den diskurtsoa duelako. Hots, egunero-egunero, nor izate indibidualetan, gorputz zehatzetan, tentsioz eta gatazkaz, mamitzen diren auziez ari delako: emakume izateak feminitate mandatuaren bidez ezarritako jokabide/izateen eta haietatik eratorritako funtzio sozialen kontra, sexualitate aukerak zein sexu/genero identitateak zabaltzen. Identitate arazo bat eraldatzen. Norberaren askatasunaren eremuko ulertzen ditugun auzietan eragiten.

Baina, aldi berean, feminismoak ez du borroka kolektiboaren zantzua galdu. Are, auzi identitario bat, partikular bati dagokiona –askotariko emakumeetan gorpuzten den *Emakumea*-ri, nolabait adieraztearren-, demokrazia auzi bat bihurtu du, unibertsal bat, demokraziaez eta justizia sozialaz arduratzen diren denei dagokiena. Are, emantzipazio kolektiboan ematen dio feminismoak bere buruari zentzua, eta emantzipazio kolektibo sakonekoan jartzen du helburua.

Alde horretatik, aurreko atalean norbanakoen erabakimenaren eta herri-gintzaren inguruan esandakoarekin erabat lotzen da feminismoaren ekarpena, indibiduoaren nor izatearen eta nor izate kolektiboaren arteko uztardura den heinean.

Hizkuntza nor izatearen parte oinarritzkoa da. Nor izate kolektiboarena ez ezik, baita indibidualarena ere. Egunero gure gorputzen praktiken bidez gauzatzen den nor izatearena –Txillardegi ere ari zen bere garaian hortaz, baina unearen eraginez, nor izate kolektiboak hartu zuen pisa-; erabakimen eta burujabetza ariketa oinarritzkoenaren ardatz funtsezko. Egun, norbanakoen erabakimenean zutointzen den eskubide, askatasun eta demokraziaren diskurtsoekin bat egiten duen inork nekez jarriko du auzitan sexu/genero identitatearen gaineko burujabetza oinarritzko eskubidea dela, nor izatearen funtsezko atala. Hizkuntz hautua ere ezpal ber-berekoa da, kultur-herri-nazio auziak bezala. Gehiago, oraindik, nor izatearen ardatzetakoa den neurrian eta identitatearen eraikuntza erabat boterearekin lotuta dagoenez, auzi politikoa goitik behera. Norbanakoen erabakimen eta burujabetza aukerari lotua, demokraziaren zein justizia sozialaren parte eta arazo. Denoi dagokiguna.

Pertsonala politikoa dela da feminismoaren beste irakaspen nagusietako bat. Arestian adierazi bezala, egunerokotasunean eta etengabe gurtzatzen garen gorputzen bizi praktketan, eta gurutzatze horietan sortzen dira kidezkak baina baita ere gatazkak. Egunerokotasun intimoeneraino

iristen diren gatazkak ikusgarri egitea izan da feminismoaren bete ekarpenetako bat, esparru “txikienean” ere botere eta pribilegioen banaketa nolakoa den azalaraztea eta berbanaketa justuagorako bideak proposatzea. Pertsonala politikoa den heinean, interpelazio hori harreman sareko esparru guztietara eraman du, jakina, baita banakoen artekora ere.

Egunerokotasuneko gurutzaketetan jokatzen dira, halaber, hizkuntz kidetza zein gatazkak –bai, hizkuntz gatazkak; gal diezaiogun beldurra hitzari, bestela ez gara gertakariak behar bezala izendatzeko gai, eta, horrenbestez, ezta behar bezala bideratu eta konpontzeko ere-. Horrenbestez, arlo horretako pribilegioak non dauden ikusteko egunerokotasun “txikian” ere jarri beharko genuke begia, eta baita harreman sareko esparru guztietara eraman ere, banako zehatzak interpelatzeraino.

Jakina, ondo aztertu beharrekoa da interpelazio hori nola egin⁵, baina feminismoa horretan ere argigarri zaigu, begirada interseksionala dabilen heinean. Hau da, ohartarazten digu botere sarea konplexua dela –batez ere, genero, arraza/etnizitate/bertakotasun eta klase parametroek zedarritua- eta sare horretan pribilegiatu eta menderatu ez direla posizio finkoak. Hau da, pribilegio/menderakuntza aldagai bati dagokionez azpiratu dena, izan daitekeela zapaltzaile beste bati dagokionez. Hizkuntz gatazka eta hautuari dagokiola, euskara izan daitekeela zenbaitetan zapalkuntza zein pribilegiarako bide.

Feminismoaren tradizioan dago, halaber, bizipenak mahai gainean jaretzea ezagutza sortzeko eta gatazken konponketarako bide gisa. Gorpuztatik abiatutako narrazioak sortzen, partekatzen eta josten joatea botere sare konplexu horren egituratze justurik eratuko bada.

Azken batean, zoru diskurtsiboa berritzeko eta lantzeko oso neurrikoak zaizkion ideia, esanahi, balio eta praktika multzoa dauka eskura euskaltzaletasunak feminismoan. Are, esango nuke ohartu dela horretaz eta horren zantzuak gero eta gehiago ari garela ikusten.

6. LARRIALDIKO EGITEKOAK

I
Amaitzeko, labur bada ere, arlo diskurtsiboan larrialdiko egiteko gisa ikusten ditudanak aipatu nahi nituzke, batik bat, kezkatuta nagoelako azken aldian euskararen aurkako joera erasokorrak suspertzen sumatu ditudalakoan, eta haien aurreko erreakzioak inoiz baino neutralizatuago. Bi puntu hauetan laburbilduko nituzke larrialdiko egiteko diskurtsibo horiek.

**Zoru
diskurtsiboa
berritzeko eta
lantzeko oso
neurrikoak
zaizkion ideia,
esanahi, balio eta
praktika multzoa
dauka eskura
euskaltzaletasun
ak feminismoan.**

**Gaur eta hemen
euskaraz
bizitzeko hautua
berez
datorrenaren
kontra egitea
baita, berdin dio
abiaburuan izan
euskaldun zahar
edo euskaldun
berri. Arazoa nor
bere burua
euskaraz
ardazteak
eragiten du,
herritartasuna
euskaraz gauzatu
nahi izateak.**

6.1 Inposizio eta diskriminazioaren diskurtso faltsu eta maltzurra desegin. Oinarritzko hitzarmen baten bidez marra gorriak ezarri

Oraindik orain, “Zer duzu nahiago: medi euskalduna ala mediku ona?”, esaldian laburbiltzen den logika diskurtsiboa da gaur eta hemen hizkuntz gatazkaren gainean nagusi dena. Hots, gutxiengo esentzialista baten apetaz hizkuntza bat inposatzen zaiola gehiengoari, arrazionalitatearen, justiziaren eta demokraziaren kontra. Datu eta egitateei erreparatzen badiegu aldrebesko mundua deskribatzen duen diskurtsoa, baina eragingarria dena, besteak beste, alderdi batzuk gezur horretatik probetxu ateratzen ikusten ditugulako etengabe, ariketa populista batean, migrantei buruzko uste faltsuekin probetxu ateratzen den bezala. Eta, eragingarri da, nire ustez, besteak beste, sektore euskaltzaleek ez dutelako oinarritzko hitzarmen baten bidez egiazko marra gorririk ezarri. Beste era batera esanda, bere buruan euskaltzaleak duten alderdi, erakunde eta bestelako eragileek inposizioaren diskurtso faltsua haizatzen dutenen aurrean halakorik onartzen ez dutela adieraziz jarrera tinko, konstante eta bateratua hartzeko gai ez direlako izan orain arte.

Azkenaldian, kezkaz entzun dudana beste diskurtso bat *euskaldunzahar pribilegiatuarena* da, zeina teorian euskaltzaletasunetik abiatzen den, eta euskarara iristeko borondatea bai baina zailtasun “objektiboak” omen dituztenen babeserako eratzen den. Lehenago aipatu dut, dudarik gabe, ezinbestekoa dela begirada intersektzionala bere egitea euskaltzaletasunaren diskurtsoak, beti oso kontuan izatea zapalkuntzarako tresna ere izan daitekeela. Baina, nago, diskurtso orokortzaileago honen oinarrian inposizioaren diskurtso leundua dagoela, funtsean, eta hura bezala deseraiki beharrekoa, euskaldun zaharrak pribilegioak baino dezente gehiago baititu lastak, bere hautua euskaraz bizitzea bada.

6.2 Prestigiatze diskurtsoa

Aurrekoaren beste ertz bat da, oraindik orain, gaur eta hemen, lotsa eta konplexurako bide baita –eta desabantaila sozioekonomiko eta kultural ugaritarako- gazteleraz eta frantsesez trebezia ez moldatzea. Euskarak ez du inondik gaztelerak, frantsesak (edota ingelesak) duten prestigio bera. Horren ondorio, gazteleraz edota frantsesez (eta orain ingelesez) arlo eta erregistro guztietarako formatzeari ematen zaion arreta eta garrantzia (etxeetan bezala hezkuntza sistemetan), eta haien ondoan euskaraz taxuz eta noranahirako trebatzearekin erabat axolagabe jotzea (etxeetan bezala hezkuntza sistemetan). Azkenaldian, euskara batuaren

premia eta egitekoa gutxietsiz, edota haren plastikotasun eza zein artifizialtasuna azpimarratuz aditu ditudan mezu askok honekin erabateko lotura dutelakoan nago.

Halaber, azkenaldian, han eta hemen ari da osatzen euskaldun berrien ekarriaren gaineko narrazio bat, zeinak aintzat hartzen dituen euskaraz jabetzeko prozesuan milaka lagunek izandako zailtasun eta ezintasunak⁶. Euskaltzaleetasunaren diskurtsoak, dudarik gabe, jaso du behar du osagai hori. Baina prestigiatze bide horretan –eta baita justuak izatekotan ere– ezinbestekoa iruditzen zait diskurtso hori euskaldun zaharren narratibarekin osatzea; hau da, urteetan nor izatearen eta kapital kultural oso baten galera izan duten milaka lagunaren kontakizunarekin, eta, oraindik orain, gaur eta hemen, nor izateko, derrigorrez gaztelera edota frantsesez trebatzeko prozesuko zailtasun eta ezintasunak bizi izan eta bizi dituzten beste milaka lagunaren errelatoarekin.

Jakina, bi narraitiba horiek ezin dira kontrajarrita, eta, gutxiago oraindik, elkarren kontra ulertu, elkarren berme eta osagarri baizik. Gaur eta hemen euskaraz bizitzeko hautua berez datorrenaren kontra egitea baita, berdin dio abiaburuan izan euskaldun zahar edo euskaldun berri. Arazoa nor bere burua euskaraz ardazteak eragiten du, herritartasuna euskaraz gauzatu nahi izateak. ●

OHARRAK

1. Segitu aurretik, zehaztapen bat: *euskaldun=euskaraz dakiena* zabal horrekin berdintzen dugu. Beharbada termino berriak pentsatu behar genituzke euskararen bizi-praktika askotarikoak zehatzago eta finago izendatzeko. Esaterako: bere burua euskaraz ardazten duena; euskara ba dakiena baina zirkustantzialki darabilena; ez dakiena, edo ez bederen, bere burua euskaraz ardazteko lain, baina aldeko jarrera aktibo bat duena eta prest dagoena bere burua euskaraz ardazten duenari testuinguru egoki bat emateko. Pentsatzeko terminoak, errealitatea eta pentsamendua egokiago joste aldera.

2. <http://parlantzua.eus/2018/01/22/zuena-indarkeria-da/>

3. <https://zuzeu.eus/kultura/gure-semeak/>

4. Feminismoaren eta euskalgintzaren arteko uztarduraren gaineko gogoetak (eta beste hainbat) egiteko Lorea Agirre izan dut bidelagun ezinbesteko.

5. Lutxo Egiak 2015ean hilabetez Bilbon gaztelera erabili gabe biziz egindako performance-a interpelazio horretan kokatuko nuke, eta baita haren ildotik aurrena Donostiako Egia auzoan eta gero beste leku batzuetan euskaldunek beste hizkuntzei uko eginez abian jarritako dinamikak ere. Euskaraldiarekin lotutako Aho Bizi eta Belarri Prest-ek ere badute interpelazio horretatik.

6. Ildo horretan, ulertzen dut, adibidez, Mari Luz Esteban antropologoak azkenaldian ekarri duen euskalduntasun maketoaren aldarrikapena.

BIBLIOGRAFIA

- Aizpuru, Alaitz: *Baginen eta bagara nor*. In: 'Jakin aldizkaria (208): Herria, nazioa, estatua... eta euskararekin zer?', Jakin 2015.
- Baker, Paul: 'Sexed Texts. Language, Gender and Sexuality'. Equinox, 2008.
- Bulchotz, Mary: *Theories of Discourses as Theories of Gender: Discourse Analysis in Language and Gender Studie*. In: 'The handbook of language and gender' /edited by Janet Holmes and Miriam Meyerhoff. Blackwell Publishing, 2003.
- Cameron, Deborah: *Gender and Language Ideologies*. In: 'The handbook of language and gender' /edited by Janet Holmes and Miriam Meyerhoff. Blackwell Publishing, 2003.
- Esteban, Mari Luz: Ikuspegi feminista makettoa eta euskaltzalea herri-tartasun berri baten alde. In: 'Jakin aldizkaria (222): Hizkuntza, ngeroa, klasea eta jatorria elkargunean'. Jakin 2017.